

Iz hrvatske medicinske prošlosti

From Croatian medical history

PRVE LIJEČNICE U BJELOVARU: PORODNIČARKA I KIRURGINJE

FIRST FEMALE PHYSICIANS IN BJELOVAR: OBSTETRICIAN AND SURGEONS

DUBRAVKO HABEK*

Deskriptori: Liječnice – povijest; Kirurgija – povijest; Porodništvo – povijest; Povijest 19. stoljeća; Povijest 20. stoljeća; Hrvatska

Sažetak. Prve tri liječnice u Bjelovaru bile su porodničarka i dvije kirurginje. Francisca Szümerthinn (Ringelhorn) prva je liječnica u Bjelovaru koja se spominje od 1803. do 1814. godine kao magistrica porodništva i doktorica medicine Đurđevačke pukovnije (*Artis Obstetritiae Magistra et Reg. Szentvariensis Medicinae Doctoria*). Više od stoljeća kasnije na službu u bjelovarsku bolnicu dolazi dr. Regina Atijas kao sekundarni liječnik ponajprije na Kirurško-ginekološki odjel gdje radi od 1930. do 1935. Treća liječnica u Bjelovaru je kirurginja dr. Ljubica Bosner na Kirurško-ginekološkom odjelu od 1935. do 1942. godine.

Descriptors: Physicians, women – history; Surgery – history; Obstetrics – history; History, 19th century, History, 20th century; Croatia

Summary. An obstetrician and two surgeons were the first three female physicians in Bjelovar. Francisca Szümerthinn (Ringelhorn), was the first obstetrician and physician in Bjelovar, according to records on the 1803–1814 period. She was a MS in Obstetrics and Đurđevac Regiment doctor (*Artis Obstetritiae Magistra et Reg. Szentvariensis Medicinae Doctoria*). After more than a century, Regina Atijas, MD, was employed at Bjelovar Hospital, at first at the Department of Surgery and Gynecology, where she worked from 1930 until 1935. The third woman physician was Ljubica Bosner, MD, a surgeon, working at the Department of Surgery and Gynecology during the 1935–1942 period.

Liječ Vjesn 2009;131:155–160

Naseljavanjem novoga grada Bjelovara, do tada malog naselja i utvrde Vojne krajine Austrijskoga carstva sredinom XVIII. stoljeća krajišnicima, časnicima i vojnom logistikom Križevačke i Đurđevačke pukovnije Varaždinskoga generalata, ustrojava se i zdravstvena (sanitetska) vojna služba izgradnjom prve (oko 1782.), pa druge (1845.) bjelovarske vojne (i civilne) bolnice i službujućim vojnim (stožernim) liječnicima, kirurzima-ranarnicima, ljekarnicima, primaljama i vojnim bolničarima. Ovako organizirano zdravstvo uredno djeluje temeljem tadašnjih spoznaja medicinske struke do druge polovice XIX. stoljeća, kada se kirurzi-ranarnici više ne školuju. U bolnicama i privatnoj praksi od tada rade primarni i sekundarni liječnici, doktori sveukupne medicine (*dr. med. univ.*) koji su školovani za kirurgiju, porodništvo, unutrašnje bolesti, okulistiku i dr. Javnim zdravstvom i epidemiologijom bave se gradski i županijski fizici. Primalje obavljaju domicilno gradsko i seosko primaljstvo, a patološki porodi obavljaju se u bolnici. Iz matica rođenih / krštenih, vjenčanih i umrlih bjelovarske župe i okolnih župa bjelovarskog kraja tijekom XVIII. i XIX. stoljeća spominje se veći broj kirurga-ranarnika, stožernih liječnika i fizika, ljekarnika i primalja.^{1–9} Zvanje liječnika i kirurga-ranarnika bilo je isključivo »muško« zanimanje, a ženama je bilo limitirano školovanje na tadašnjim vojnim medicinskim i kirurškim akademijama u Austrijskom carstvu.

Istraživanjem povijesti porodništva i ginekologije bjelovarskog kraja tijekom tri stoljeća³ pronađeni su novi podatci o prvim liječnicama koje su obavljale liječničku praksu u Bjelovaru: porodničarka i dvije kirurginje. Prva porodničarka i liječnica u Bjelovaru koja se u Maticama rođenih i umrlih

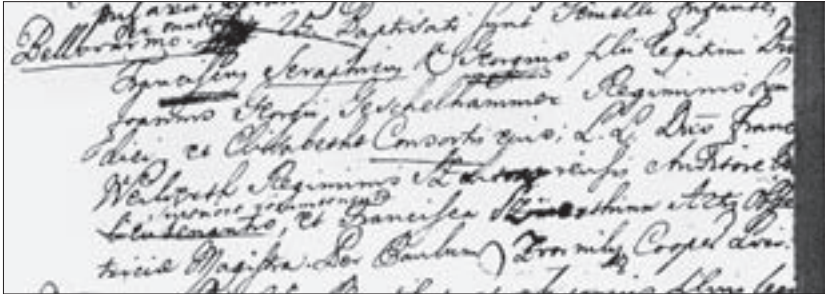
bjelovarske župe spominje od 1803. do 1814. godine jest Francisca Szümerthinn, kasnije upisana kao Ringelhorn. Više od stoljeća kasnije na službu u bjelovarsku bolnicu dolazi dr. Regina Atijas kao sekundarni liječnik, ponajprije na Kirurško-ginekološki odjel od 1930. do 1935. Treća liječnica u Bjelovaru je kirurginja dr. Ljubica Bosner na Kirurško-ginekološkom odjelu od 1935. do 1942. godine.

Francisca Szümerthinn
(*Szimertin, Ringelhorn, Ringelhonn*)
– *Artis Obstetritiae Magistra, Medicinae Doctoria!*?

U prvim Maticama rođenih / krštenih bjelovarske župe sv. Terezije Avilske spominje se Francisca Szümerthinn dana 25. 3. 1803.^{7,8} kao krsna kuma novorođenim blizancima pukovnijskog sindika (odvjetnika) Joannisa Georgiusa i njegove zakonite žene Elizabete; gemelli Franciscus Seraphinum i Georgius Geschelhammer. Upisano je: Francisca Szümerthinn, Artis Obstetriciae Magistra, što znači tadašnji magistar porodništva (slika 1.). Vjerojatno je nazočila i porodu blizanaca kojima je bila i krsna kuma, što nije bila rijetkost jer su primalje i liječnici bili česti i krsni kumovi novorođenoj djeci, napose u životnoj opasnosti, iz prijeko nužde (lat. baptisata in periculo, in necessitate). Porodničari

* **Klinika za ginekologiju i porodništvo Medicinskog fakulteta u Zagrebu, Opća bolnica »Sveti Duh«, Zagreb** (dr. sc. Dubravko Habek, dr. med.)
Adresa za dopisivanje: Dr. sc. D. Habek, Klinika za ginekologiju i porodništvo Medicinskog fakulteta, Opća bolnica »Sveti Duh«, Sveti Duh 64, 10000 Zagreb

Primljeno 20. prosinca 2007., prihvaćeno 8. lipnja 2008.

Slika 1. Matica rođenih /krštenih bjelovarske župe iz 1804. godine s imenom prve bjelovarske liječnice i magistricе porodništva Francisce Szümerthinn Artis Obstetritiae Magistra
Figure 1. Matricula baptisatorum Parochiae Bellovariensis ex 1804. with name of the first woman physician in Bjelovar, Francisca Szümerthinn, Artis Obstetritiae Magistra

su bili pozivani od primalja na patološki porod koji je trebalo dovršiti asistirano manualno ili instrumentalno. Porodničarske operacije obavljale su se domicilno ili u tadašnjoj prvoj bjelovarskoj bolnici, o čemu postoje i zapisi o umrlim trudnicama, roditeljama, babinjačama te novorođenčadi u bolnici.⁹ Kasnije se, od 1803. do 1814. godine pojavljuje Francisca Szümerthinn (upisano i kao Szimertin) u još nekoliko krštenja novorođene djece ili krštenja iz nužde, u životnoj opasnosti. Krštenje iz nužde bilo je zakonom obvezno, a krštenja su uglavnom udjeljivale osobe koje su porodu i nazočile: primalje, liječnici, kirurzi-ranarnici ili, rijetko, sami laici.

U Maticama umrlih (lat. Protocolum mortuorum) bjelovarske župe sv. Terezije Avilske upisano je dana 13. 2. 1814.: umrla je naglo (lat. repentina, mortua subita) Francisca Ringelhorn (nećitko Ringelhorn), doktorica medicine slavne Đurđevačke pukovnije (lat. Incluti Regiminis Szentvarynensis Medicus Doctoria), zbog nagle smrti nije primila svetotajstva umirućih, pokopana je u Bjelovaru (lat. obyt in Belovarius),⁹ no nepoznato je mjesto ukopa. Tadašnji velikodostojnici i cijenjeni građani pokapani su u kriptama bjelovarske župne crkve sv. Terezije Avilske ili, češće, u kriptama kapele sv. Križa na bjelovarskome gradskom groblju.

U dostupnom istraživanom arhivaliju (Maticama rođenih/krštenih, vjenčanih i umrlih) nema drugih podataka o godinama rođenja i školovanju ove porodničarke i možebitne liječnice u Bjelovaru.

Kako je navedeno u Maticama 1804. godine, upisana je Francisca Szümerthinn (Szimertin) kao Artis Obstetritiae Magistra, a godine 1814. Francisca Ringelhorn (Ringelhorn) kao Medicinae Doctoria. Može li se pretpostaviti da se u međuvremenu udala, jer je gotovo nevjerojatno da je u jednome vojnom gradu pod komandom Đurđevačke pukovnije postojala i porodničarka (ne primalja – Obstetrix, kako se inače navodilo u navedenim Maticama) i liječnica, ili je pak njezino prezime svećenik koji je upisivao podatke u Matici umrlih, preveo na njemački jezik, što u prijevodu znači »prstenasti rog«; »Sazmartin horn« isti je naziv njezina prezimena (Ringelhorn, nećitko Ringelhorn). O pripadnosti Francisce Szümerthinn Ringelhorn (Ringelhorn) Đurđevačkoj pukovniji podatak daju i zapisi o pripadnosti kumova-roditelja djece i osoba kojima je osobno bila krsna kuma. Naime, grad je bio podijeljen na dva dijela: zapadni dio pod upravom Križevačke i istočni dio grada pod upravom Đurđevačke pukovnije, gdje se nalazila i prva bjelovarska bolnica.

Dr. Regina Atijas

Godine 1930. u bjelovarsku bolnicu dolazi na službu kao sekundarni liječnik ponajprije na Kirurško-ginekološki odjel dr. Regina Atijas (Attias). Ona je prva liječnica u Bjelovaru u XX. stoljeću. Tada su na službi u bolnici ravnatelj prim. dr. Nikola Karlić (kirurg), prim. dr. Franjo Fanton (in-

ternist) i prim. dr. Bela Milhofer (dermatovenerolog). Tadašnja bjelovarska bolnica ima već tri bolnička odjela: Kirurško-ginekološki, Interni sa zaraznim i Dermatovenerološki. Dr. Dragutin Mihelčić, dr. Viktor Ružman i dr. Regina Atijas su stažisti i sekundarni liječnici.^{5,10,11} Dr. Regina Atijas rođena je u Bihaću 1902. godine, a završila je medicinski fakultet u Zagrebu akademske godine 1927/28. Uz ravnatelja bolnice i primarnog liječnika, kirurga prim. dr. Nikolu Karlića, dr. Atijas dežura na Kirurško-ginekološkom odjelu i sudjeluje aktivno u svakodnevnom kirurškom i ginekološko-porodničarskom operacijskom programu što je razvidno iz prijavnih zapisnika i mrtvavnika bjelovarske bolnice.^{4,12,13} No, operacijski protokoli iz ovoga razdoblja nedostupni su ili su uništeni, tako da nije razvidno koje je kirurške zahvate obavljala navedena liječnica. Redovito obavlja mrtvozorstva¹⁴⁻¹⁶ pa je tako, primjerice, 1930. godine upisana kod sljedećih bolničkih smrti:

- Od zračne embolije plućne arterije kod rubne posteljice umire 18-godišnjakinja nakon četiri dana bolničkoga liječenja:

Dg. Embolia aerea arter. pulmonalis. Placenta marginalis.

- Umrla je 26-godišnja poljodjelka iz Gračaca nakon carskoga reza istoga dana kada je i operirana, no bez poznate indikacije za operaciju i jasnog uzroka smrti:

Dg. Graviditas. Sectio caesarea. St. post sectionem.

- Umire 36-godišnja Talijanka od iskrvarenja zbog prsnuća maternice tijekom poroda istoga dana nakon dolaska u bolnicu zbog:

Dg. Ruptura uteri dur partu. Effusio sanguinis.

- U porodu umire 28-godišnja roditelja također nakon prsnuća maternice u porodu i zastoja rada srca:

Dg. Partus. Ruptura uteri. Paralysis cordis.

Godine 1932. dr. Atijas, između ostalih, ustanovljava činjenicu sljedećih bolničkih smrti:³⁵

- U porodu umire 27-godišnja roditelja zbog iskrvarenja kod placente previje:

Dg. Placenta praevia. Grav. mens. IX. Effusium sanguinis.

- 21-godišnjakinja iz sela Lipova Brda umire istoga dana nakon dolaska u bolnicu od plućne embolije kod placente previje:

Dg. Placenta praevia. Embolia pulmonalis.

- 32-godišnja roditelja zbog prsnuća maternice.

Dg. Ruptura uteri.

Dr. Regina Atijas u Bjelovaru radi do 22. 6. 1935., kada dekretom biva »premještena k bolnici Osijek«. S bjelovarskom banovinskom bolnicom financijski je razriješena 17. 7. 1935. godine. Iz Osijeka odlazi na službu u Sarajevo, kao klinički asistent.^{4,11}

Dr. Ljubica Bosner

Treća liječnica u Bjelovaru jest dr. Ljubica Bosner, kirurginja, koja dolazi raditi na Kirurško-ginekološki odjel bjelovarske banovinske bolnice 1935. godine.¹¹

Slika 2. Prim. dr. Ljubica Bosner (1902.–1990.)
Figure 2. Primarius Dr. Ljubica Bosner (1902–1990)

Rođena je u Rijeci 2. 2. 1902. godine, gdje završava osnovno i srednje obrazovanje. Kao prognanica iz Rijeke, s obitelji je živjela u Zagrebu u vrlo teškim uvjetima. Kako joj je otac bio željezničar, živjeli su u željezničkim vagonima. Medicinski fakultet završila je u Zagrebu 30. 6. 1929., a potom radila kao liječnik opće prakse u Velikoj Gorici. Kirurgiju je izučila u Ogulinu kod ondašnjeg šefa prim. dr. Longhina i Zagrebu od 1931. do 1935.¹⁷ U Bjelovaru radi kao »liječnik-asistent« na Kirurško-ginekološkom odjelu sedam punih godina, do 1942. godine. Tijekom službovanja u Bjelovaru radi u teškim predratnim i ratnim uvjetima s vrsnim kirurzima i šefovima prim. dr. Karličem (1935.–1940.) i prim. dr. Josipom Jagodićem (1940.–1942.).^{3,4,5,11} Bila je bliska prijateljica s dr. Emilijom (Emom) Holik, bjelovarskom liječnicom.

Kirurški tim bjelovarske bolnice, dr. Bosner uz suradnike kirurge, prim. Karliča, prim. Jagodića i dr. Bastaića operira rutinski zavidni spektar urgentnih i elektivnih kirurških

zahvata: kraniotomije, laparotomije (apendektomije, suture jetre, splenektomije, resekcije želuca po Finsterer-Hoffmeisteru, Billrothu I i II, Reichel-Polyi, gastroenteroanastomoze po Braunnu, Hackeru, nefrektomije, nefropeksije, resekcije crijeva), torakotomije, amputacije, varicektomije, tumorektomije, herniotomije i hernioplastike (tehnikama po Wölfleru, Fabriciusu, Kocheru, Brenner-Hackenbruchu, Bassiniju, Czernyju, Mayu), operacije hidrokele (tehnikama po Bergmannu, Winckelmannu), vazektomije, ekstrakcije kamenaca mokraćnog mjehura (sectio alta), disekcije vrata kod malignoma lica i vrata, korektivne operacije »žeže usne« te operacije iz programa ratne kirurgije. Operira se u regionalnoj lumbalnoj anesteziji tropakoinom i perkainom (rachianaesthesia), općoj inhalacijskoj anesteziji (kloroformom, eterom i Billrothovom smjesom etera, kloroforma i alkohola), Kellen topikalnoj anesteziji kloretilom i lokalnoj infiltracijskoj novokainom. Anesteziju daju naizmjenično kirurzi, liječnici stažisti, inhalacijsku eterom često operacijske sestre milosrdnice. Obavljale su se rutinski cistoskopije i rektoskopije. Operiraju se totalne i suptotalne abdominalne histerektomije, radikalne operacije po Wertheimu, adnektomije, prednje i stražnje kolporafije, kolpoperineoplastike te korektivne operacije retrofleksije uterusa (ventrosuspenzija po Dollerisu) i rijetko, carski rez (slika 3, 4). Sekundarni liječnici često u dežurstvima sami operiraju hitna stanja, dok su tijekom programa operateri i izmjenjuju se kao asistenti. Rijetki stažisti asistiraju ili pak daju inhalacijsku anesteziju. Tako, tijekom 11. mjeseca 1940. godine asistent kod većine većih operacija je dr. Hellenbach.

Iz operacijskih protokola, prijamnih zapisnika i mrtvurnika izdvajam:^{13,15,18–21}

- Dana 19. 11. 1937. operira se tada rijetka vaginalna histerektomija s plastikom dna zdjelice:

Dg. Prolapsus uteri totalis

Op. Extirpatio uteri vaginalis totalis cum plastica fundi pelvis

Anest. Rachianaesthesia cum Tropacocaini 0,06

- Dana 18. 12. 1937. prim. dr. Karlič, dr. Bosner i dr. Bastaić operiraju rak vrata maternice radikalnom operacijom po Wertheimu u 52-godišnje bolesnice:

Dg. Carcinoma cervicis uteri

Stolica	Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica	Stolica

Slika 3. Iz operacijskog protokola Kirurško-ginekološkog odjela bjelovarske bolnice iz 1940. godine

Figure 3. From operative protocol of the surgical-gynecologic department of Bjelovar General Hospital during 1940.

Slika 4. Iz operacijskog protokola Kirurško-ginekološkog odjela bjelovarske bolnice iz 1940. godine

Figure 4. From operative protocol of the surgical-gynecologic department of Bjelovar General Hospital during 1940.

Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica
Stolica	Stolica	Stolica

Op. Operatio radicalis sec. Wertheim
 Anest. Rachianaesthesia cum Tropicocaini 0,06

- Operacijski tim operira i rijetki carski rez. Pa tako, 24. 10. 1938. u 24-godišnjakinje učini se carski rez po Porru koji uključuje ekstrakciju ploda i sekundina, a potom supracervikalnu histerektomiju.

Dg. Graviditas matura. Pelvis infantilis
 Op. Sectio caesarea Porro
 Anest. Rachi tropococain

- Bilo je i perioperacijske smrtnosti. Naime, zbog iskrvarenja nakon ruptуре izvanmaternične trudnoće u jajovodu, tijekom hitne operacije umrla je 1. 11. 1938. godine 35-godišnja bolesnica:

Dg. Graviditas extrauterina. Ruptura tubae gravidarum. Haemorrhagia interna profusa.
 Op. Laparotomia mediana (nade se velika količina krvi). Adnexectomia dextra. Salpingectomy sinistra. Amputatio supravaginalis.
 Causa mortis: Dg. Graviditas tubaria. Ruptura tubae. Anaemia acuta (dr. Bosner).

- Umrla je još jedna ginekološka bolesnica, 45-godišnja ratarica iz Kolareva Sela, tijekom abdominalne operacije, zbog iskrvarenja 14. 2. 1939:

Dg. Uterus myomatosus. Haemorrhagia profusa.
 Op. Laparotomia mediana. Extirpatio uteri supravaginalis et adnexectomia bilateralis.
 »Pod konac operacije exitus letalis.«
 Causa mortis: Collapsus cordis durante oper. (dr. Bosner).

Kod stanja šoka i slabosti kardiovaskularnog i respiracijskog sustava tijekom kirurškog zahvata ili zbog spinalnog šoka nakon lumbalne anestezije, ordinirali su se tijekom reanimacijskog postupka kardiotonici i analeptici: Camphor, Coffein, Kardiazol, Coramin, Digitalis, uz supkutane infuzije Kochsalza (fiziološke otopine NaCl) te Traubenzuckertropfklyzma (klizma kapanjem grožđanoga šećera).

- Dana 13. 9. 1939. nakon operacije-laparotomije umire 24-godišnjakinja od postoperacijske embolije:

Dg. Cystis ovarii torsa dex. Embolia postoperativa (dr. Bosner).

Dr. Bosner piše izvješće većine kirurških zahvata za 1939. godinu gdje stoji: hernia inguinalis – 82 (1 recidiv), hernia cruralis – 10, empyema thoracis (thoracotomia, resectio costae) – 8, appendicitis acuta – 23 (3 perforirana), appendicitis subacuta et chronica – 36, carcinoma mammae, carcinoma uteri, carcinoma ventriculi, suturae rupturae hepatis – 6.

- Tako dr. Bosner operira i komplicirane hernije:

Dg. Hernia paraumbilicalis accreta
 Op. Herniotomia et operatio radicalis sec. Mayo.

- Dana 18. 3. 1940. prim. Jagodić i dr. Bosner izvode radikalnu operaciju po Wertheimu u 49-godišnje bolesnice:

Dg. Ca. cervicis uteri.
 Op. sec. Wertheim.
 Anest. Rachi
 Fecit: prim. Jagodić, dr. Bosner.

- Izvodi i radikalne operacije karcinoma usne s resekcijom vrata te strumektomije i resekcije štitnjače:

Dg. Struma isthmi
 Op. Enuclatio
 Anest. loc. Novocaini

Dr. Bosner obavlja i hitne porodničke operacije (carski rez, okreti, ekstrakcije, embriotomije, manualna ljuštenja posteljice, forceps).

- Dana 28. 8. 1941. zbog poprečnog položaja fetusa i protrahiranog poroda u eterskoj anesteziji kod 31-godišnje M.R. učini se embriotomija-dekapitacija ploda (dr. Bosner), a 25. 11. u 34-godišnje A. R. zbog poprečnog položaja ploda i prolapsa ručice, također dekapitacija ploda u eterskoj narkozi (dr. Bosner).

Tada se zbog (zapuštenog) poprečnog položaja (situs transversus neglectus) nije radio carski rez, nego je »stav struke« bio da se u poprečnih položaja uglavnom radi okret i ekstrakcija ploda, a u zapuštenim slučajevima neki od oblika embriotomije. Uz opću anesteziju eterom rabi se i inhalacijska anestezija čistim kloroformom.

- Tako se 16. 1. 1942. u 40-godišnje roditelje K. P. u narkozi kloroformom zbog Placenta accreta učini Lysis placenta manualis (dr. Bosner).

Mrtvozorstva kirurških i ginekološko-porodničkih bolesti tijekom 1941. i 1942. godine potpisuje i dalje dr. Bosner:

- Dvije trudnice, 20-godišnjakinja iz Domankuša i 40-godišnjakinja iz Štefanja umrle su zbog iskrvarenja kod placente previje:

Dg. Placenta praevia. Exsanguinatio (dr. Bosner).

- Od nezrelosti (Debilitas vitae) umrlo je jedno žensko novorođenče staro jedan dan.

- Od puerperijske sepse umire jedna 25-godišnja babinjača i 21-godišnja ratarica iz Galovca dan nakon prijma u bolnicu od postpartalne sepse i tetanusa:

Dg. Sepsis post partum. Tetanus.

- Operacijski spektar iz područja abdominalne kirurgije svakodnevan je. Dr. Bosner operira:

Dg. Ulcus pylori

Op. Resectio ventriculi sec. Billroth II,

- te s prim. Jagodićem 31 godišnjeg bolesnika.

Dg. Ulcus callosum duodeni

Op. Gastroenteroanastomosis retrocolica posterior. Eliminatio pylori unilateralis sec. Eiselsberg.

Anest. Rachi cum Percaini 1,25

- Dr. Ljubica Bosner u rujnu 1942. godine napušta bjelovarsku bolnicu, a posljednja operacija ove kirurginje u Bjelovaru bila je ginekološka, 14. 9. 1942.:

Dg. Cystoma ovarii sin. Metritis chr.

Op. Adnexectomia sin. Amputatio supravaginalis uteri.

Anest. Rachi

Fecit: dr. Bosner

Nakon službovanja u Bjelovaru, dr. Ljubica Bosner radi kao šefica odjela i upraviteljica bolnice u Petrinji, potom postaje asistentica kirurškog odjela Zakladne bolnice na Rebru 1943.–1945., kada i dva mjeseca obnaša dužnost šefice kirurškog odjela u Varaždinu. Nakon 8. 5. 1945. postaje šefica Odjela za meke česti spomenutog Kirurškog odjela bolnice na Rebru, tadašnje Vojne bolnice. Potom odlazi za upraviteljicu bolnice i šeficu kirurgije u Mali Lošinj (1945.–1946.), gdje je uz dr. Svobodu (kirurginju) i dr. Kraljić, radila i dalje opću kirurgiju i ginekologiju uz porodništvo. Od 28. rujna 1946. prelazi u riječku bolnicu »Braće dr. Sobol« gdje radi kao kirurginja do umirovljenja. Bila je vrsna kirurginja-dijagnostičarka i operaterka, specijalizantima i mladim kirurzima konzultantica i učiteljica. Uspjela je ploviti kirurškim putem na nekoliko radnih mjesta u iznimno teškim uvjetima, vrativši se u rodnu Rijeku gdje je nastavila operirati do mirovine. U Rijeci je zaslužila naslov *primarius*. Prim. dr. Ljubica Bosner živjela je za kirurgiju, na kojoj je doslovce provodila dane i noći. Dok god joj je zdravstveno stanje dopuštalo, operirala je i nakon mirovine. Bila je prvotno zamjenica predstojnika Kirurškog

odjela prim. Medanića, a potom i zamjenica predstojnika Klinike prof. Longhina. Vodila je i dječji kirurški odjel. Umrula je u Rijeci od malignoma u dubokoj starosti, 21. 10. 1990. godine.^{2,3,17} U Bjelovaru je ostavila snažan i trajan pečat u razvoju opće i ratne kirurgije i ginekologije s porodništvom.

Zaključna razmatranja

Tijekom srednjega vijeka ženama nije bilo dopušteno baviti se liječništvom sve do početka renesanse kada se postepeno razvojem humanističke misli odobrava školovanje i liječnička praksa liječnicama. Primalje su stoljećima bile jedine žene i od XVI/XVII. stoljeća jedini školovani zdravstveni neliječnički djelatnici. Premda je primaljstvo tijekom stoljeća bilo cijenjeno zanimanje, razapeto između umjetnosti (ars obstetriciae) i vještija, nerijetko su tadašnje primalje i žene koje su se bavile iscjeliteljstvom bile gonjene i spaljivane kao vještice nakon inkvizicijskih procesa temeljenih na poznatom »Maleusu malleficarum«.

Žuškin i sur.²² dali su pregledan prikaz prvih liječnica koje su diplomirale na tadašnjim medicinskim fakultetima u srednjoj Europi, Engleskoj i Americi tijekom XVIII, XIX. i XX. stoljeća, kao i prvih liječnica u Hrvatskoj i prvih hrvatskih liječnica. Prve liječnice promovirane su na njemačkim medicinskim fakultetima tijekom XVIII. stoljeća (Giessen, Halle). Na tadašnjim srednjoeuropskim medicinskim učilištima XVIII. i XIX. stoljeća školovala su se dva profila »liječnika«: doktor medicine i kirurg. Oba ova profila liječnika nakon završene edukacije iz porodništva stekla su naziv Magister (Artis) Obstetriciae i bili su osposobljeni za porođičarske ručne i instrumentalne pomoći i operacije.²³

Dozvola liječnicama za rad u Hrvatskoj donijeta je 28. lipnja 1903. godine Banskim naredbom, a prva liječnica za koju se do sada zna da je obavljala praksu u Hrvatskoj bila je dr. Karola Maier Milobar, godine 1906. Ona je diplomu doktorice sveukupne medicine stekla 1900. godine u Zürichu dok medicinski fakulteti u Hrvatskoj još nisu bili osnovani.^{22,24} Prva liječnica Hrvatica bila je dr. Milica Šviglin Čavova, rođena 1867. godine u Varaždinu. Medicinu je studirala u Zürichu gdje je i promovirana 1893. godine, a liječničku praksu obavljala je u Dresdenu i Sofiji. Prva liječnica koja je promovirana na Medicinskom fakultetu u Zagrebu bila je dr. Kornelija Sertić, koja je studij medicine započela 1917. godine, a diplomirala akademske godine 1923/24.^{22,25}

Prema spomenutom vlastitom istraživanju, kao prva magistrica porodništva i moguća liječnica u Bjelovaru spominje se Francisca Szümerthinn (kasnije Ringelhorn) o kojoj, osim navedenih, nema drugih podataka. Njezino možebitno školovanje na bečkoj Vojnoj medicinsko-kirurškoj akademiji Josephinum gotovo je nemoguće, jer je školovanje na toj akademiji bilo isključivo za muškarce (njem. Herren Militär Schulle).³ Općenito, rijetke kadetkinje pohađale su tada vojne akademije. Primjerice, od 1794. do 1797. upisana je prva kadetkinja na Terezijanskoj vojnoj akademiji u Bečkom Novome Mjestu (Theresianische Militärakademie Wiener Neustadt), no ne za liječnicu ili kirurginju.^{26,27} No, po dosadašnjim istraživanjima i zapisima, Francisca Szümerthinn Ringelhorn prva je porodničarka (ne primalja) koja je djelovala u Bjelovaru prije gotovo dva stoljeća, a njezino školovanje i djelovanje trebaju potkrijepiti daljnja istraživanja³

Dosadašnja istraživanja medicinskih povjesničara drže da je prva liječnica došla u Bjelovar godine 1937., a to je bila dr. Elza Rajski (1892.–1969.), koja je sa suprugom liječnikom i obitelji došla iz privatne prakse iz Đurđevca.^{5,6}

Dr. Rajski radila je u dječjem dispanzeru i školskoj poliklinici do mirovine 1951. godine (u zgradi sadašnjeg Zavoda za javno zdravstvo). Nakon provedenog istraživanja, po sadašnjim spoznajama dr. Elza Rajski je četvrta liječnica u Bjelovaru.

Liječnice koje dolaze na službu u bjelovarsku bolnicu tijekom i do kraja II. svjetskog rata kao stažistice, zdravstvene vježbenice i sekundarne liječnice nakon spomenutih prvih poznatih liječnica jesu dr. Emilija Holik (Prezid, 3. 11. 1906.–Bjelovar, 13. 10. 1942.), dr. Neda Kraljek-Koršić (rođ. 1918.), dermatovenerolog, sada živi u Zagrebu i dr. Blanka Vidoša, tadašnji zdravstveni vježbenik X. činovnog razreda, rodom iz Pitomače.^{3-6,11,20}

Podatak o postojanju porodničarke i liječnice u Bjelovaru u XVIII. stoljeću do sada nije bio poznat. Istraživanja o školovanju i detaljima u životopisu navedene Franciske Szümerthinn (Ringelhorn) u tijeku su kako bi se dokazala navedena titula i dobili vjerodostojniji podatci, osim već navedenih u Maticama rođenih i umrlih bjelovarske župe. Više od stoljeća nakon djelovanja navedene liječnice, u bjelovarsku bolnicu dolaze dvije liječnice. Dr. Regina Atijas i dr. Ljubica Bosner obavljale su višegodišnju praksu u bjelovarskoj bolnici uz malobrojne liječnice i često jedine na Kirurško-ginekološkom odjelu. Radile su praktičnu opću i kasnije, ratnu kirurgiju, ginekologiju i porođičke operacije, dežurale danonoćno i živjele u samoj zgradi bolnice gdje su stanovale u sobi za sekundarne liječnice. Osim samo navedenih imena liječnica u negdašnjim malobrojnim publikacijama, o njihovu radu do sada nema nikakvih zapisa.

LITERATURA

1. Bazala V. Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama. HIBZ Zagreb, 1943.
2. Mlinarić I. i sur. Povijest kirurških struka u Hrvatskoj. Zagreb: Akademija medicinskih znanosti Hrvatske; 2002.
3. Habek D. Povijest primaljstva, porodništva i ginekologije bjelovarskog kraja. Grad Bjelovar i Županija bjelovarsko-bilogorska. Čvor Bjelovar, 2008.
4. Karlič N. Nešto iz prošlosti bjelovarske bolnice. U: Medar M, Kudumija B. Bjelovarski zbornik 6. Bjelovar, Matica hrvatska ogranak Bjelovar i Opća bolnica Bjelovar. 2003;31–94.
5. Miculinić R. Iz starije prošlosti bjelovarske bolnice. U: Medar M, Kudumija B. Bjelovarski zbornik 6. Bjelovar, Matica hrvatska ogranak Bjelovar i Opća bolnica Bjelovar. 2003;15–30.
6. Berghofer M. Povijest zdravstvene službe u Bjelovaru. Zbornik stručnih radova Medicinskog centra »Dr Emilija Holik« u Bjelovaru. Povodom 125-godišnjice postojanja bolnice. Bjelovar: Medicinski centar Bjelovar; 1970, str. 7–69.
7. Matica rođenih i krštenih župe Bjelovar 1767.–1819. Hrvatski državni arhiv.
8. Matica rođenih i krštenih župe Bjelovar 1820.–1849. Hrvatski državni arhiv.
9. Maticе umrlih župe Bjelovar 1767.–1849. Hrvatski državni arhiv.
10. Kontrolnik osoblja Opće bolnice Bjelovar 1. 4. 1930.–31. 3. 1934. Državni arhiv Bjelovar 39 P0 n-6.
11. Kontrolnik osoblja Opće bolnice Bjelovar 1.4.1934.–1937. Državni arhiv Bjelovar 39 P0 n-6.
12. Prijamni zapisnik Opće bolnice Bjelovar 1932.–1934. Državni arhiv Bjelovar 39 P0 a-3.
13. Prijamni zapisnici Opće bolnice Bjelovar 1932.–1939. Državni arhiv Bjelovar 39P0 a-3
14. Mrtvarnik Banovinske bolnice u Bjelovaru 1907.–1929. Državni arhiv Bjelovar 39 PO a-8.
15. Mrtvarnik Opće bolnice u Bjelovaru 1930.–1949. Državni arhiv Bjelovar 39 PO a-8.
16. Matica umrlih br. 12 župe Bjelovar 1916.–1932. Državni arhiv Bjelovar 296 12.
17. Škarpa A. Primarijus dr. Ljubica Bosner (1902.–1990.). In memoriam. Medicina, Rijeka 1991;27:59.
18. Operacijski protokol Kirurško-ginekološkog odjela Opće bolnice Bjelovar od 18. 10. 1937. do 31. 12. 1943.
19. Maticne knjige prijma Opće bolnice Bjelovar 1940.–1941. Državni arhiv Bjelovar 39 P0 a-4.

20. Prijamni zapisnici Opće bolnice Bjelovar 1940.–1949. Državni Arhiv Bjelovar 39P0 a-3
21. Matična knjiga bolesnika Opće bolnice Bjelovar 1940.–1949. Državni arhiv Bjelovar 39P0 a-3
22. *Zuškin E, Piasek M, Piasek G, Šarić M, Mustajbegović J, Sušec T.* Žene i medicinsko umijeće - povijesni ogled. *Liječ Vjesn* 2006;128:114–21.
23. Standes liste K. und k. Medizinisch Chirurgische Josefs Akademie Wien 1859.–1873/74. MS / Österreichisches Kriegsarchiv Wien.
24. *Belicza B.* Žene u medicini kroz vjekove s osobitim osvrtom na prve liječnice kod nas. *Pro Medico* 1972;2:55–62.
25. *Piasek G.* Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad Varaždin; 1996.
26. Index librorum 1768 /I. Hofkriegsrates 1557–1848. Österreichisches Kriegsarchiv Wien.
27. K. und k. Militär-Lehrer Institut zu Wiener Neustadt 1859–1873. MS / Österreichisches Kriegsarchiv Wien.

Vijesti

News

UMEMPS 2009. – CROATIA

32nd UMEMPS CONGRESS

UNION of MIDDLE EASTERN and MEDITERRANEAN PEDIATRIC SOCIETIES

www.eridan.hr/umemps

Hotel »Croatia«, Cavtat
30th September — 3rd October 2009

Predsjednik Organizacijskog odbora: Prof. dr. sc. Vjekoslav Krželj
 Klinika za dječje bolesti, Klinički bolnički centar Split
 21000 Split, Spinčićeva 1
 Tel. 021 556-793; fax 021 556-590
 E-mail: krzelj@kbsplit.hr

Kongresni servis: Eridan, Fuležina 12, 21216 Kaštel Stari
 Tel. 021 231-977; 021 231-655; fax 021 231-397
 E-mail: eridan@eridan.hr; www.eridan.hr

Svim društvima i podružnicama HLZ!

Knjiga »Liječnici u trećoj dobi« u izdanju Hrvatskog društva umirovljenih liječnika HLZ-a može se kupiti kod gdje Draženke Kontek u HLZ-u, Šubićeva 9 (molimo kontaktirati je na tel. 01/4693-300) ili uplatom od 100 kuna na žiro račun 2360000-1101214818 pozivom na broj 268-97 i naznakom »za knjigu«.

Narudžbom od 10 primjeraka na više ostvaruje se popust od 20% pa je tada cijena knjige 80 kuna.

Knjiga se može kupiti i u svim knjižarama naklade »Ljevak«.

